

MEVLANA MESNEVİ’SİNDE AŞKIN BİLİNÇ*

Mustafa Kemal YÖNTEM**

ÖZ

Bilinç, tarih boyunca birçok disiplinin açıklamaya çalıştığı bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilinç farklı disiplinler tarafından tanımlanırken aynı zamanda bilincin farklı halleri de tanımlanmaya çalışılmış ve bu konuda araştırmalar yapılmıştır. Önceleri din ve felsefenin ilgi alanında olan bilinç kavramı psikoloji biliminin gelişmesiyle birlikte kendisine yeni bir alan bulmuştur. Modern psikolojinin bilinç üzerinde yaptığı çalışmalar ise kadim gelenekler ve manevî öğretilerle beslenmiş ve beslenmeye devam etmektedir. Özellikle son yıllarda Ben ötesi psikolojinin gelişimiyle birlikte bu geleneklerin yeniden gözden geçirilmesi konusu gündeme gelmiş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır. Türk kültürünün en önemli geleneklerinden olan tasavvuf geleneğinin ülkemizde ve tüm dünyada saygı gören bir temsilcisi olan Mevlana'nın eserlerinin de bu kapsamda incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı Mevlana Mesnevi'sinde aşkın bilinç kavramının araştırılmasıdır. Bu amaçla doküman taraması yöntemi kullanılmış ve Mevlana Mesnevi'sinde aşkın bilinç kavramıyla ilgili beyitlere ulaşılmıştır. Son olarak elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve bu konuda yapılabilecekler için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mesnevi, Ben ötesi Psikoloji, Bilinç, Aşkın Bilinç

TRANSCENDENT CONSCIOUS IN MAWLANA’S MASNAWI

ABSTRACT

Conscious is a structure that many disciplines have tried reputedly throughout history. While conscious has been attempted to be explained by different disciplines, so to has the different states of conscious and thus, research has been conducted within the field. Being in the field of interest of religion and philosophy at first, with the advance of psychology the conscious has found itself a new field. Modern psychology takes advantage of ancient traditions and spiritual teachings while working on the conscious. With the advances in transpersonal psychology, reviewing these traditions has been brought to the agenda and studies in the field are taking place. It is thought that examining the pioneer of Sufism –an important tradition in Turkey- the renown Mawlana’s work, will contribute to literature in this field. The purpose of this study is to examine the transcendent conscious in Mawlana’s Masnawi. For this purpose, document survey model is used and it is reached couplets about concept of consciousness in Mesnevi of Mevlana. Finally findings are evaluated and recommendations about what can be done on this subject are presented.

Key Words: Masnawi, Transpersonal Psychology, Conscious, Transcendent Conscious

* Bu makalenin bir bölümü “Social Sciences and Humanities in Focus Symposium, Warsaw, Poland” da sunulmuştur.

** Öğr. Gör, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Pazar M.Y.O, mustafa.yontem@gop.edu.tr

GİRİŞ

"Gözün, aklın ve kulağın saf olmasını istiyorsan o tamah perdelerini yırt."

Hz. Mevlana

Bilinç, tarih boyunca teologlar, filozoflar, sanatçılar ve son zamanlarda bilim insanları tarafından anlaşılmaya çalışılmış bir yapıdır. Genel olarak bilinç; kişinin dış ve iç dünyasının farkında, eylem ve izlenimleri hakkında bilgi sahibi olması şeklinde tanımlanabilir (Koptagel, 1991; Morris, 2002, Solso, Maclin ve Maclin, 2013). Geleneksel psikolojideki bu tanım bilinci uyanık bilinç ya da bilinçli farkındalık olarak ortaya koymaktadır. Bahsedilen bu uyanık bilinç hali uyanık ve uyarılmış olduğumuz anlarda meydana gelen algı, duygu ve düşünceleri kapsamaktadır. Uyanık bilinç; duyum ve algıyı, karar vermeyi, öğrenmeyi, belleği, düşünmeyi, yaratıcılığı ve zekâyı içermektedir (Morris, 2002).

William James, ünlü sözünde “Psikoloji zihinsel yaşantının bilimidir.” demektedir (Akt. Solso, Maclin ve Maclin, 2013). Ayrıca James incecik bir zar altında başka bilinçlerin de olabileceği fikrini ortaya atmıştır (Akt. Merter, 2011). Psikoloji biliminin tanımında ve doğasında bilincin varlığını ön plana çıkaran başka araştırmacılar da vardır. Jung, Freud ve Ebbinghaus gibi Avrupalıların dâhil olduğu bir grup, bilincin elementlerini araştırmışlardır. Birçok araştırmacı tarafından hipnoz, duyuşal süreçler, bellek, zekâ gibi konuların bilincin ve zihinsel olayların anahtarı olduğuna inanılmıştır (Solso, Maclin ve Maclin, 2013).

Bu durum Pavlov ve Watson’la değişmiştir ve bilimsel olarak incelenmesi gerekenin gözlenebilir olan olduğu inancı ortaya atılmıştır. Gözlenebilir olan ise bilinç değil davranışlardır. Oldukça pozitivist olan bu düşünceye göre psikoloji biliminin gelişimi için gözlenebilir olan davranışlar dışında incelenmesi gereken başka bir yapıya ihtiyaç yoktur. Bu konuda ise bir dönem Pavlov ve Watson gibi davranışçı olan Maslow’ un (1996) kendi çocuğunun doğumuyla birlikte yaşantıları sonucunda davranışçılık ekolüne getirdiği eleştiri önemli bir cevap niteliğindedir. Maslow bu durumu şu şekilde ifade etmektedir.

“Bebek beni bir psikolog olarak değiştirdi. Bu kadar heyecan duyduğum Davranışçılık artık midemin kaldıramayacağı kadar aptalca görünüyordu. Bu minicik, gizem dolu şeye bakıp kendimi çok aptal hissediyordum. Bebeği olan hiç kimse Davranışçı olamaz.”

Bilinç konusunda yapılan bu tartışmalara karşın, bilinç psikoloji literatüründe devamlılığını sağlamış bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

BİLİNÇ HALLERİ

Yaşamın ilk döneminde, belki de doğum öncesinde ortaya çıkmaya başlayan bilincin gelişimiyle birlikte çocuk ana-babasını ve çevresindeki diğer nesnelere tanımaya başlar. Bilincin gelişmesi, Jung'un düşünme, hissetme, duyu ve sezgi diye adlandırdığı zihin işlevlerinin günlük yaşama aktarımıyla sağlanır. Çocuk bu işlevlerin birini, diğerlerine oranla daha baskın şekilde kullanır. Bu seçici kullanım, bir çocuğun temel karakter yapısıyla birlikte bireysel anlamda farklılığını ortaya koyar. Düşünmeye yönelik bir çocuğun karakteri, duygulara yönelik çocuğunkinden farklı olur (Gençtan, 2000).

Bilincin odağının kişilikte ortaya çıkardığı farklılık gibi uyanık bilinç de kendi içinde zaman zaman yaşanan farklı bilinç halleri (FBH) barındırmaktadır. Bu bilinç durumları söz konusu olduğunda zihinsel durumumuz uyanık bilincimizden belirgin şekilde farklılaşmaktadır. Söz konusu diğer bilinç durumları (hipnoz, sarhoşluk, meditasyon gibi) alışlageldik bilinç durumunu değiştirmek için gösterilen belli bir çabayla ortaya çıkarlar (Morris, 2002; Merter, 2011).

Bilinç üzerinde deneysel olarak yapılan çalışmalara 20. yy. da başlanılmıştır (Solso, Maclin ve Maclin, 2013). Bu dönemde bilinç salt şekilde ele alınırken Freud ve Jung bilincin elementlerini araştıran iki önemli kuramcı olarak öne çıkmışlardır. Farklı bilinç hallerini (FBH) ele almadan önce bilincin daha iyi anlaşılması için öncelikle Freud ve Jung'ın bilinç kavramlarından bahsetmekte yarar vardır. Freud bastırılmış psikolojik durumların çözülmesi amacıyla geliştirdiği topografik kuramda üç temel yapıdan söz etmektedir: bilinç, bilinç öncesi ve bilinç dışı (Tıgılı, 2002; Bakırcıoğlu, 2013; Ersevimi, 2008). Bu yapılar kısaca ifade edilecek olursa; şu anda farkında olduğumuz şeyler bilinç, kolayca bilinç düzeyimize taşıyarak hatırlayabildiğimiz şeyler bilinç öncesi ve her türlü dürtü ya da içgüdülerin egemen olduğu farkında olmadığımız şeyler ise bilinç dışı anlamına gelmektedir. Sosyal ve kültürel engeller gibi çeşitli nedenlerden dolayı bilinç düzeyine ulaşamayan zihinsel süreçleri kapsayan bilinç dışı, bireyin sahip olduğu tüm zihinsel süreç ve etkinliklerin önemli bir kısmını kapsar.

Jung (2009) ise bilinci sürekli görmemekle birlikte bilinç öncesini değişmez ve durağan bir yapı olarak ifade etmektedir. Bilinç öncesi; bilinç süreci olmamakla birlikte bilinç süreçlerine etkisi bulunan bir yapıdır. Bilinç öncesi, bilinç eşiğini aşamayan düşük seviyedeki algıların biriktirildiği bilinç dışı bir bölgedir (Hançerlioğlu, 1980). Bilinç öncesi bilince yakın olan anı ve isteklerin deposu gibidir. Bazı duygular ve duyuşlar fark edilemeyecek kadar düşük düzeydedir. Duygu ve duyuşların yoğunluğu arttığında, fark edilebilecek bir noktaya gelmektedirler. Bu nokta, eşik noktası olarak tanımlanmaktadır. Eşik noktasına ulaşacak kadar yoğun olmayan uyarım, bilinç öncesi uyarıdır (Klass, 1958). Bilinç öncesi mesajlar, bilinçli farkındalık düzeyinin altında sunulan uyarımlardır (Pratkanis ve Greenwald, 1988).

Jung'un teorisinde insan zihni üç bölüme ayrılmıştır. Bunlardan ilki bilinç kavramını karşılayan ve akıl olarak da bilinen egodur. Egoyla temas halindeki ikinci bölüm ise kişisel

bilinçaltıdır. Kişisel bilinçaltı genel anlamda bilinç düzeyinde var olmayan ancak bilinç düzeyine çıkabilecek şeyleri içerir. Teorideki üçüncü bölüm ise teoriyi diğer teorilerden çarpıcı şekilde ayırır; kolektif bilinçdışıdır. Burası, edindiğimiz tüm deneyimlerin biriktirildiği yerdir. Hepimize doğuştan bahsedilen bilgileri kapsar. Ancak bu bilginin hiçbir zaman doğrudan bilincinde olamayız. Burası tüm deneyim ve davranışlarımızı etkilemektedir. Biz bu durumu, etkilerini görerek dolaylı şekilde anlayabiliriz. Kolektif bilinçdışının içerdiği arketip denilen yapılar insan davranışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu arketipler persona, anima, animus, gölge ve bendir. Kısaca bu arketipleri açıklamakta fayda vardır.(Jung, 2009, Gençtan, 2000; Bakırcıoğlu, 2013; Booree, 2015)

Persona: İnsanın toplumsal yaşama uyum sağlamak amacıyla kendisini gizlediği bir maskedir. Bu sayede insan toplumla çatışma yaşamadan, toplumsal ahenge uyum sağlayabilir.

Anima ve Animus: Erkeklerde anima kadınlarda animus diye adlandırılan bu yapılar insanın içe dönük yönüdür. Anima arketipi erkek psişesinin kadın yönü, animus arketipi ise kadın psişesinin erkek yönüdür. Jung'a göre insan karşıt cinse ait niteliklere de sahiptir. Kadınlar erkeklere erkekler ise kadınlara ait hormonları salgılamakla birlikte, bazı duygu ve tutumları da birbirlerinden edinmişlerdir.

Gölge: Kişiliğin karanlık yönüdür. Herhangi bir etiğe sahip değildir. İyi ya da kötü diye adlandırılmaz. Bir yönden insanın hayvani yönü olarak da adlandırılabilir. Bir hayvan yavrularını şefkatle sevme yeteneğine de avını öldürme yeteneğine de sahiptir. Bunları yapmayı kendisi seçmez. Yapılması gerekeni yapar. O “masumdur.”

Ben: Beni tanımak yaşamın temel amacıdır. Burada karşıtlıklar son bulmuş ve kişiliğin her parçası eşit olarak sergilenmeye başlamıştır. Birey olmanın yanında yaşatılışın bütünlüğünüzdür ve her ikisi de değilsinizdir. Bu yeni ve daha dengeli bir merkezdir.

Jung'ı özel kılan bir diğer konu ise arketip tanımlamalarıyla birlikte insanın manevi ve ben ötesi boyutlarını psikoloji ile birleştiren ilk isim olmasıdır. Jung birçok din ve maneviyat gelenekleriyle temas edip ciddi araştırmalar yapmıştır. Daha sonra James, Horney, Maslow, Hartman, Tart, Wilber gibi araştırmacılar da insanın ben ötesi boyutlarını araştıran çalışmalar yapmışlardır (Merter, 2011). Ben ötesi psikolojide bilinç kavramı kendine ayrı bir yer bulmaktadır. Daha önce bahsedildiği gibi uyanık bilinç hali dışında farklı bilinç durumları (FBD) da söz konusudur. Ben ötesi psikoloji bu bilinç hallerinin tümünü tanımakta ve kabul etmektedir (Merter, 2011). Söz konusu bilinç durumlarıyla birlikte zihinsel yapımız uyanık bilincimizden belirgin şekilde farklılaşmaktadır (Morris, 2002; Merter, 2011). Bu bilinç halleri, aslında bilincin ve algılanan çevrenin mutlak değil değişken olduğunu göstermektedir (Merter, 2011). Bu bilinç hallerinden kısaca şu şekilde tanımlanabilir.

Farkındalık Alt Sistemi (Saf Müşahede): Aslında beş duyunun tüm verilerinin farkında olunması şeklinde adlandırılabilir. Osho (2005) farkındalığın ruhsal yükseliş için özel bir anlamı olduğunu ve gerçek meditasyonun aslında farkındalık olduğunu belirtmektedir. Merter

(2011) de aynı şekilde gerçek farkındalığın saf bir müşahede olduğunu ve Sufi psikolojisinde, gönlün de müşahede ettiğini belirtmektedir. Bu farkındalık gestalt farkındalığından çok öte bir yapıdır. Burada sadece fenomenolojik alanın farkındalığı söz konusu değildir. Daha derinde ve daha saf bir müşaheden bahsedilmektedir.

Hipnoz Bilinç Durumu: Hipnoz, Viyanalı bir doktor olan Anton Mesmer' in hastalarını tedavi amacıyla onları transa sokarak izleyicileri hayrete düşürdüğü 18. yüzyıl ortalarına kadar uzanan ve bilimsel olarak ispat edilmiş bir bilinç kaymasıdır (Merter, 2011; Morris, 2002). Adını Yunan uyku tanrısı Hypnos'tan alan hipnozla birlikte hipnotizörle hipnoz olan kişinin bilinçleri birleşir. Hipnoz olan kişinin orta ve alt bilinçdışı gün yüzüne çıkar. Bununla birlikte daha derindeki bilinç dışına temas söz konusu değildir (Merter, 2011).

Meditasyon Bilinç Hali: İnsanların yüzyıllardır bilinç düzeylerini değiştirmek amacıyla kullandıkları meditasyon; Zen Budizm'inde solunum üzerine odaklanırken, bazı Sufi geleneklerinde kendinden geçmesine dans etmeye ve duaya dayanır (Osho, 2005). Temel olarak meditasyon ise; transendental meditasyon, derin düşünme ve yoğunlaşma olarak üç ana tipte karşımıza çıkmaktadır. Kurucusu Maharishi Mahesh Yogi olan Transendental Meditasyon ise “mantra” denilen seçili seslerin tekrarıyla yapılmaktadır (Bloomfield, Cain, Jaffe, Kory, 1975; Morris, 2002). Genel anlamda meditasyon odaklaşmasının amacı, hipnozdaki gibi bilgi işlem merkezine gelen verileri, akıl ve bilinç filtrelerinden geçirilmeden, saf müşahede halinde algılamaktır (Merter, 2011).

Sarhoşluk ve Psikoaktif İlaçların Oluşturduğu Farklı Bilinç Hali: Antik çağlardan beri insanlar bilinçlerini değiştirmek amacıyla bu yöntemi kullanmışlardır. İncil'de şaraptan sık sık bahsedilmektedir. M.Ö 2737 yılında bir Çin imparatorunun şifalı bitkiler tarifi kitabında marihuananın adı geçmektedir ve duyumların dünyasını bir yanılsama olarak kabul eden Ekvator'daki Jivaro yerlileri, doğaüstü güçlerin “gerçek dünyası” ile ilişki kurmak için geleneksel olarak ilaç kullanmaktadırlar (Morris, 2002). Kur'an'da ise alkol yerine “örten” anlamına gelen “hamr” kelimesi kullanılmaktadır. Örtün olarak tanımlanan diğer maddelerin etkileriyle birlikte “hayat ışığı” giderek söner. Geçici olarak alt ve orta bilinçdışıyla temas kurulur. Belli bir noktaya kadar yaratıcılık, ilham, sezgisel yoğunluk ortaya çıkabilir. Ancak bu maddelerin kullanımının uzun süreli olması ve toleransa bağlı doz artırımıyla duygusal küntlük, sinir hücrelerinin yıkımı ve farkındalığın azalması ortaya çıkmaktadır (Merter, 2011; Morris, 2002).

Aşkın Bilinç Hali: Bilimsel psikoloji, yirminci yüzyılda, bilincin deneysel olarak çalışılmasıyla başlamıştır (Solso, Maclin ve Maclin, 2013). Psikoloji bilimi manevi ve aşkın olandan uzaklaşma yoluna gitmiştir. Gerek psikanalitik gerekse davranışçı ekol sadece insanın uyum sorunlarıyla ilgilenmiş, gelişmiş ya da bütünleşmiş insanı incelememiştir. İnsanı ele alış biçimi itibarıyla insanın doğasına ilişkin kısmen bir gerçeklik yakalanmış olsa da “bütün insan” bu yaklaşımlarla görülememektedir. Maslow, bu durumun insanın kendini gerçekleştirme potansiyeline bakılarak tamamlanabileceğini, bu duruma ise sağlıklı ve

gelişmiş insan tanımından yola çıkılarak nesnel olanın yanında öznel varlığıyla ulaşılabileceğini belirtmektedir (Maslow, 1996). Merter, psikoterapi yaklaşımlarından psikanalizin genel olarak alt bilinç dışı katman insanların sorunlarına, bilişsel ve davranışçı ekollerin orta katman bilinç dışı insanların sorunlarına, varoluşçu ekollerinde orta katman bilinçdışının üst sınırlarına ve üst bilinç dışı sınırlarındaki sorun alanlarına yöneldiğini belirtmektedir (Merter, 2011).

Bazı noktalarda ise psikoloji ve kadim ilimler birbirine daha yakın açıklamalarda bulunmuşlardır. İbn Arabî'nin "Âyân-ı Sâbite"si ile Jung'un "Arketipler"i birbirine büyük benzerlik göstermektedir. (Öztekin, 2011). Jung ve İbni Arabi'ye göre insanın doğumundan itibaren yaşadığı dünyaya yabancılik çekmemesi ona verilmiş olan ilk örnekler, ilk fikirler sayesinde. İbn Arabi bunları â'yân-ı sâbite olarak tanımlarken Jung arketip olarak tanımlamaktadır. Jung'un ortak bilinçdışının arketipler kuramı, her ne kadar İslâmî kaynaklara ve yazarlara atıfta bulunmasa da, hem gerçeklerin zaman ve mekân ötesi olduğu hem de ilahi olanın, bağı kurabilen tüm insanlara açık olduğunu gözler önüne sermektedir. Jung bu kuramıyla Batı Dünyası'nda kişiliği ilâhî boyuta yüceltme onuruna ulaşmıştır. Burada önemli olan, psikoloji biliminin ileri gelen, dünyaca tanınmış bilim adamlarından biri olan Jung ile ondan asırlarca önce yaşamış, hem kendi dönemine hem de sonrasına damgasını vurmuş bir mutasavvıf ve düşünür olan İbn Arabi'nin çok yakın kuramlar geliştirmiş olmaları ve ikisinin de insanı ve özünü esas alan bir konuda çalışmış olmalarıdır (Öztekin, 2011).

Aşkın bilinç hali ise farklı bilinç hallerinin de ötesine geçmek anlamına gelmektedir. Tasavvuf pratikleriyle ortaya konulan bu bilinç durumunda daha üst ve kapsayıcı bir bilinçle bütünleşme söz konusudur. Merter (2011) bu bilinç halini şu şekilde ifade etmektedir.

Bir başka tanım yaparsak DBH, zihinsel işlemi oluşturan tüm sistemlerin niteliksel bir değişimden geçmesi sonucu, yaşanan bilinç değişikliğine paralel olarak kişinin içinde bulunduğu dünyayı ve bilincini, bir önceki duruma göre tamamen farklı algılamasıdır! Farklı bilinç durumu (FBD) daha ziyade sabitleşmiş bir durumu tasvir ederken, değişik bilinç hali (DBH) sistem içindeki önemli bir değişikliğe tekabül eder.

Maslow (1996) ise aşkın bilinç hallerinin sosyal sınıf, din, ırk ya da zaman ve mekana bağlı kalmaksızın ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Bu bilince temas etmek aslında bir doruk deneyimdir ve asıl amaçlanması gereken doruk deneyimin kendisidir. Kişi doruk deneyimler sırasında gündelik bilinç halinin sınırlarından uzaklaşmaktadır. Bu deneyimde kısa bir zaman dilimi günler ve hatta yıllar gibi algılanabilir. Tasavvufi açıdan bakıldığında ise, sabitleşmemiş olan doruk deneyimler ya da aşkın bilinç hali 'hal' olarak nitelenir. Hal sabitlendiği zaman artık "makam" olarak tanımlanmaktadır.

Tüm bu bilinç durumları bize göstermektedir ki; saf uyanıklık, zihnin temel yapısıdır. Fakat zihin genellikle duygulara bağlı olduğundan ve dış dünyayı izlediğinden, kendi öz yapısının farkına varamaz ya da başarısızlığa uğrar. Bu tıpkı gözün kendisini görememesi gibidir. Tasavvufi açıdan ise gözün kendisini görmesinden çok daha öte bir yapıdan söz

edilmektedir. Yani alışlageldik bilincin kendini aşması ve aşkın bir bilincin ortaya çıkması söz konusudur. Mevlana'nın Mesnevi'si bir tasavvuf öğretisi kaynağı olarak bu aşkın bilinç durumuna çoğu kez değinmiştir.

MESNEVİ'DE AŞKIN BİLİNÇ

Büyük Türk düşünürü Mevlana Celaleddin'i Rumi'nin en tanınmış eseri, bilindiği gibi, Mesnevi'dir. Şiir halinde altı cilt olan bu eserin dilimize pek çok çevirisi vardır. Kimi kayıtlarda 26660 beyit, kimisinde ise 25616 beyitten oluştuğu yer almaktadır (Sancak, 2011). Mesnevi, ele aldığı konuları hikâyelerle açıklayan bir tasavvuf ve ahlak kitabıdır. (Önder, 1994; akt. Erkek, 2008). Edebi bir tür olan Mesnevî, “her beyti kendi arasında kafiyeli ve bütün beyitleri aynı vezinde olan” nazım sekline denir (Erkek, 2008). Mevlâna'nın Mesnevî'si altı ciltten oluşmaktadır Mevlâna'nın diğer eserleri gibi Mesnevî de, kaynağını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in hadislerinden almaktadır. Ele aldığı konuları, ayet ve hadislerin tanıklığıyla, herkesin anlayabileceği bir havada işler.

Sancak (2011) Mesnevi'de yer alan hikâyelerin değer öğretimindeki rolünü belirlemeye yönelik araştırmasında; Mesnevi'den seçilen hikâyelerle, sosyal bilgiler 4. sınıf programında yer alan, “hoşgörü”, “yardımseverlik” ve “misafirperverlik” değerlerinin öğretimi gerçekleştirilmeye çalışmıştır. Araştırma sonuçlarında Mesnevi'de yer alan hikâyelerin değer öğretiminde başarılı olduğu ve öğrencilerin çoğuna hedef davranışı kazandırmada etkili olduğu tespit edilmiştir.

Turan, Belenli ve Kiriş ise (2010) ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan ve Mevlâna'nın mesnevisinde geçen değerlerin araştırılması amacıyla yaptıkları çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretim programı çerçevesinde ya da genel eğitim programı içerisinde kazandırılacak ortak değerler ışığında okunduğunda oldukça zengin bir içeriğe sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Mesnevi'den hikâyelere yer verilmesinin öğrencilerin toplumsal ve kişisel değerler ile ahlaki değerleri benimsemelerinde büyük katkısı olacağı; öğretmenlerin bu eseri inceleyerek derslerinde kullanmaları sağlanabileceği ve öğretmen adayları eğitimleri süresinde bu eseri okuyarak meslek yaşamlarında değer aktarımı sürecinde kullanabileceği sonucuna varmışlardır. Erkek (2008) ve Tok (2012), aynı şekilde Mesnevi de yer alan hikâyelerin eğitsel ve öğretici bir yönü olduğu sonucuna varmıştır.

Görüldüğü üzere Mesnevi'nin tasavvufu hikâyelerle aktarması en basit bilişsel düzeyden en üst bilişsel düzeye kadar bir öğretici kitabı olarak kabul görmesini sağlamaktadır. Hikâyelerin öğretici amaçlı kullanımı bizim kültürümüzde yer alan tasavvuf geleneğinde farklı eserlerde de görülmektedir. Ancak bu hikâyelerin farklı bir bakış açısıyla okunduğunda başka anlamlar barındırdıkları da görülmektedir. Ben ötesi psikoloji açısından Mesnevi bir tasavvuf kaynağı olması itibarıyla ayrı bir öneme sahiptir. Hikâyelerdeki öğretici boyut dışında ben ötesi psikoloji alanında da birçok konuda beyitlere rastlanılabileceği fark

edilecektir. Zira Reynold A. Nicholson, Mesnevi'nin İngilizce çevirisinin ön sözünde şunları söylemektedir (akt., Kabaklı, 2005):

“Mevlana kafadan ziyade gönle hitap eder. Hiçbir zaman bir sistemin bir unsuru olarak bile felsefe dili kullanmaz... Mesnevi'nin birçok yerinde, başkalarını da kemale ulaştırmak, duydukları manevi ihtiyacı karşılamak yolunda onlara olgun ve manevi bir rehber olarak görünür.

Genel olarak vahdet ve vahdaniyet yolunun okuyucularınca kavrandığına kanaat getirdikten sonra, onlara Allah'a kavuşmanın panoramasını çizer ve bütün sırları beyan eder. Rumi'de tasavvuf neşvesi son haddini bulmuştur...”

Görüldüğü üzere Ben ötesi psikolojinin özellikle ilgilendiği aşkınlık konusu Mesnevi' de önemli bir öneme sahiptir. Mesnevi beyitleri bu kapsamda incelendiğinde bizlere birçok veri sunacaktır. Örneğin Mesnevi'de;

"Hakikatte yok olan şu cihan var gibi görünmekte, hakikatte var olan cihan da adamakıllı gizlenmede. Rüzgâr esti mi toz toprak görünür, uçup savrulur, rüzgâr görünmez. Toz toprak kendisini gösterir, rüzgâra perde olur. Zâhiren is isleyen, hakikatte issizdir, deriden ibarettir. Gizli olan içtir; asıl odur. Toprak, rüzgârın elinde bir alete benzer. Asıl toprağı yüce ve tabiatı yüksek bil. Toprağa mensup gözün bakışı da toprağa düşer. Rüzgârı gören göz başka bir çeşittir"

ifadesi yer almaktadır.

Mesnevi yapı olarak her beyti ve hikâyesinde ayrı bir zenginlik barındırmaktadır. İnsanı bilinenin çok daha ötesine çıkabilecek ve gerçek bütünlüğe ulaşabilecek bir varlık olarak görmektedir. Ben ötesi psikoloji bağlamında özellikle aşkınlık ve bütünlük konusunda Mesnevi oldukça zengin bir kaynaktır. Ben ötesi psikoloji ile ilişkili Mesnevi'den örnekler fazlasıyla çoğaltılabilir.

YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme modeli kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Araştırmada izlenen aşamalar literatürde belirtildiği gibi (Forster,1995;akt.: Yıldırım ve Şimşek, 2011); (1) dokümanlara ulaşma, (2) orijinalliğin kontrol edilmesi, (3) dokümanların anlaşılması, (4) verinin analiz edilmesi ve (5) verinin kullanılması şeklinde yapılandırılmıştır. Mevlana'nın Mesnevi adlı eseri bu araştırmanın dokümanını oluşturmaktadır.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde Aşkın Bilinç kavramı oluşturmaktadır. Doküman incelemesine dayalı araştırmalarda, tüm doküman verisinin bir bütün olarak analiz konusu olması mümkün olmayabilir. Bu nedenle, çoğu zaman araştırmacılar, eldeki veri seti içinden bir örneklem oluşturmaya çalışır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bağlamda araştırmada örneklem amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırma için belirlenen ölçüt; beyitlerin Mevlana'nın Mesnevi adlı eserinde yer alması ve bu beyitlerin aşkın bilinçle ilgili olmasıdır.

BULGULAR

Bu araştırma kapsamında yapılan incelemede temel tasavvuf eserlerinden olan Mevlana'nın Mesnevi'sinin aşkın bilinç konusunda önemli bir kaynak olduğu görülmüştür. Bu bölümde Mesnevi'de aşkın bilinç haliyle ilişkili olduğu düşünülen beyitlere yer verilmiştir. Örnek teşkil etmesi için birinci ciltte yer alan beyitler detaylı şekilde açıklanmış diğer ciltlerde yer alan beyitler ise açılama yapılmadan verilmiştir.

1. Cilt

Beyit no:115

"Aşkın şerhinde akıl, çamura saplanmış eşek gibi yattı kaldı. Aşkı, âşıklığı yine aşk şerh etti. Günesin vücuduna delil, yine güneştir. Sana delil lâzımsa güneşten yüz çevirme. Gerçi gölgede güneşin varlığından bir nisan verir, fakat asıl güneş her an can nuru bahşeyler. Gölge sana gece misali gibi uyku getirir. Ama güneş doğuverince ay yarılr (nuru görünmez olur). Zaten cihanda güneş gibi misli bulunmaz bir şey yoktur. Baki olan can güneşi öyle bir güneştir ki, asla gurub etmez."

Bu beyitleri anlamlandırabilmek için Mevlana'nın akıl kavramından bahsetmekte yarar vardır. Mevlana akıl kavramını Akl-ı Küll ve Akl-ı Cüz olarak ikiye ayırmaktadır. Akl-ı Küll mutlak varlığın zuhuruna yani kendini bilmesine ve göstermesine verilen isim iken; Akl-ı Cüz insan akli olan rasyonel akıldır (Kabaklı, 2005). Yukarıdaki beyitlerde ele alınan akıl, rasyonel akıl olarak karşımıza çıkmaktadır ve bilinç çerçevesinden bakıldığında uyanık bilinç hali olarak anlamlandırılabilmektedir. Bu beyitlerde rasyonel akıl ve uyanık bilinç durumuyla

farklı bilinç hallerindeki durumların anlaşılamayacağı ve rasyonel algı gücünün çamura saplanıp kalacağı; ilerleyemeyeceği anlatılmaktadır. Güneşin vücuduna delil olanın yine Güneş olması ise Öz'ün anlaşılmasının Öz'le olacağı anlamına gelmektedir. Tasavvuf'da öze ulaşmak Kuran'a ulaşmak gibidir. Örneğin 51/Zâriyât-21'de "Ve fî enfusikum, e fe lâ tubsirûn (tubsirûne). Ve kendi nefislerinizde de (ayetler) vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?" ifadesi yer almaktadır. Yani öz aslında kişinin içinde var olan Allah Kelamına ulaşmaktır.

Mevlana' da tasvirlerinde gölgeyi bir âlem olarak kullanmakta ve onun şaşı göz ve kısır akla göründüğünü belirtmektedir. Gerçek olan âlem gizlenmektedir. Bu durum rüzgarın değil de tozun görülmesi ya da köpüğe değil denize bakmak gibi bir şeydir. Gerçek Alem ise Tanrı'dır ve La-mekandır.(Kabaklı, 2005)

Bir İslam öğretisi olarak tasavvufta aşkınlık ve öz gibi kavramlarda bu gerçekliğe ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden uyanık bilinç halinden sıyrılarak farklı bilinç haline geçerek kişinin kendi farkındalığıyla yaşaması Öz'ü keşfetmesi için son derece önemlidir. Gölge ise bize Güneş hakkında fikir verse de yetersiz kalmaktadır. Buradaki gölge de yine uyanık bilinçle algıladığımız fenomenolojik alanımızı ifade etmektedir. Gölgede yaşamak aslında bir uyku hali gibidir. Platon'un mağara metaforunda ki gibi gölgelere odaklanıp mağaranın dışındaki gerçek olanı algılayamamak gibi bir durum söz konusudur. Aşkınlık burada söz konusu değildir. Aşkınlığa ulaşmak değişik bilinç hallerini tadarak Güneş'i keşfetmekle mümkündür.

Bu keşfedişi farklı bir şekilde ele alan Osho'nun (2004) şu sözleri Mesnevi'nin bu beyitlerini anlamlandırmada faydalı olacaktır.

"... varoluşun gizemini anlamanın kendine has bir yolu vardır. Şair ona filozoftan çok daha yakındır. Ve mistik ise tam olarak tapınağın içindedir. Şair merdivenlerdedir, filozof ise tam dışarıdadır. En iyi ihtimalle bahçe içindeki yola yaklaşabilir. Ama asla merdivende değil. O sürekli olarak etrafta dolanır durur. O devamlı tapınağın etrafında, tapınağın dış duvarları hakkında çalışmalar yaparak dolanır durur ve öylesine mest olur ki dış duvarların gerçek tapınak olmadığını ve ilahi olanın içerde olduğunu tamamen unuttur.

Şair kapıya ulaşır ama kapı o kadar güzeldir ki o hipnotize olur. O varlığını düşünür; daha fazla ne olabilir ki? Filozof ise içerde ne olduğunu tahmin etmenin içinde kaybolur. O asla oraya gitmez, o basitçe düşünür, felsefe yapar. Şair gizemin içine sızmaya çalışır ama kapıya yakın bir yerde oltaya takılır. Mistik ise tapınağın en merkezindeki kutsal odanın içine girer."

Beyit no:406

“Halife, Leylâ’ya dedi ki: ”Sen o musun ki Mecnun, senin askından perişan oldu ve kendini kaybetti. Sen başka güzellerden güzel değilsin. ” Leyla, “Sus, çünkü sen Mecnun değilsin” diye cevap verdi. Uyanık olan daha ziyade uykudadır. Onun uyanıklığı uykusundan beterdir. Canımız Hak ile uyanık olmazsa uyanıklık, bizim için iki dağ arasındaki boğaz ve geçit gibidir. Canın; her gün hayalin tekmesini yemeden, ziyandan, faydadan, elden çıkarma, kaybetme korkusundan. Ne temizliği kalır, letafeti, ne kuvveti, ne de göklere çıkacak yolu!”

Burada ise özellikle Merter(2011)’ in bahsettiği değişik bilinç durumlarından ve tasavvuf deneyimleriyle ortaya çıkan bilincin gerçek bir uyanıklığa yol açacağından söz edilmektedir. Canın hayalin tekmesini yemesi, nesnel koşullara odaklanması ve madde dünyasının (gölge alem) değerleriyle yaşaması aslında en temelde bir uyku durumudur. Madde dünyasında sahip olduklarımız aslında bize sahip olmaya başlamıştır. Gerçek bir özgürlük söz konusu değildir. Gerçek uyanıklık tam olarak uyanık bilincin sınırlılığından kurtulup gerçek bene ulaşmakla mümkündür. Bu ise tasavvufta Allah’ı her an tefekkür etmekle mümkündür. Madde dünyasından arınmak ilk etapta zor ve algılanması güç gelebilmektedir. Halife’nin Leyla’yı Mecnun gibi algılayamamasının sebebi de tam olarak budur.

Beyit no:1785.

“Kadın, put önünde secde etmek isteyince çocuk ateş içinde “Ben ölmedim” diye haykırdı. Ana, gel. Gerçi zahirde ateş içinde isem de ben burada iyiyim, hoşum. Bu ateş; perde olarak zahirde bir gözbağdır. Fakat hakikatte mâna yakasından baş çıkarmış, zuhur etmiş bir rahmettir. Ana, gel de Allah’ın burhanını gör ki bu suretle Hak haslarının zevk ve işaretini de göresin. Ana, hakikatte ateş olan, fakat zahiren suya benzeyen bir âlemden çık, bu ateşe gir de ateşe benzeyen suyu gör! Ateşe gir de ateş içinde gül ve yasemin bulan İbrahim’in sırlarını gör. Senden doğarken ölümü görüyordum, senden ayrılmaktan pek korkuyordum. Hâlbuki senden doğunca havası hoş, reni güzel bir âleme gelip dar bir zindandan kurtuldum. Simdi su ateş içindeki sükûn ve rahatı bulunca dünyayı ana rahmi gibi görmeye başladım. Bu ateş içinde bir âlem gördüm ki her zerresinde bir cennet nefesi var.”

Burada da madde dünyasının her ne kadar su gibi görünse de aslında bir ateş gibi olduğundan bahsedilmektedir. Bu dünya can yakıcı ve insanı inciten bir yapıdadır. Annenin bilinç düzeyine göre insanın kendi var oluşuyla yaşadığı bütünsellik acı verici ve zor görünse de gerçekte; gerçek rahatlık ve huzur özdedir. Burada zahir (açık, belli) olan algı (yani uyanık bilinç) bizi yanıltabilmektedir. Bu yüzden ancak bilinçte yükselmekle ateş olarak görünenin gerçekte su gibi olduğunu algılayabiliriz.

Beyit no:1390

“Rum Kayseri’den, Medine’de Ömer’e uzak çölleri asarak bir elçi geldi. Medine halkına “Halifenin köşkü nerededir ki atımı, eşyımı

oraya çekeyim” dedi. Halk, dedi ki: “Onun köşkü yok; Ömer’in köşkü, ancak aydın canıdır. Gerçi emir diye adı sanı duyulmuşsa da onun, yoksullar gibi ancak bir kulübeciği var. Kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Gönül gözünde kıl bitmiş!”

Burada ise bir elçi İslam Halife’sinin köşkünü aramaktadır. Ancak bu köşk gündelik bilinçle algılanamayacak bir köşktür. Ömer’in köşkünün, aydın canında olması; onun farklı bir bilinçle kendi özüne kavuştuğu ve burada bir köşk edindiğini anlatmaktadır. Elçinin bunu görememesindeki en büyük sebep “gönül gözünde kıl bitmiş” olmasıdır. Gönül gözü İslam’ın ve tasavvufun önemli bir kavramıdır. Örneğin Kur’an da;

22/Hacc-46: E fe lemyesîrûfil ardı fe tekûnelehumkulûbunya’kılûnebihâ ev âzânunyesmeûnebihâ, fe innehâ lâ ta’malebsâru ve lâkin ta’malkulûbulletîfissudûr(sudûri). *"Onlar, yeryüzünde dolaşmadılar mı ki onların, onunla akıl ettikleri kalpleri ve onunla işittikleri kulakları olsun. Fakat baş gözleri kör olmaz. Lâkin sinelerdeki kalpler kör olur."* ifadesi yer almaktadır.

En üst gönül gözü düzeyi “Ru’yetüllâh”tır. Yani kalp aynasında Allah’ın cemalinin görünmesidir. Gönül gözü kapalı olan biri en basit şekliyle uyanık bilinç halinde takılıp kalmış kişi olarak tanımlanabilir ve o kişi üst aşamalarda bilinçlilik durumunu algılayamadığından dolayı her şeyi kendi algı düzeyiyle idrak etme eğilimine girer.

2. Cilt

Beyit no:49

“Bu beş duygudan başka beş duygu daha vardır. O duygular kırmızı altın gibidir, bunlar bakır gibi.”

Beyit no:85

“Gözünü yumdun mu tasalanır, gama, gussaya düşersin. Gözün nuru, gündüzün nurundan ayrılamaz. Senin tasan, gam ve gussan; hemencecik gündüzün nuruna kavuşmak isteyen göz nurunun cazibesinden ileri gelir. Gözün açıkken de tasalanırsan bil ki gönül gözünü yummuşundur, onu aç! Bil ki sıkıntı gönlünün iki gözü de kapalı olduğundandır. Gönül gözü kıyasa sığmaz bir ziya arayıp durmaktadır. O iki ebedî nurun firkatı, seni tasalandırmaktadır. Onu koru!”

Beyit no:610

“Fer’e ait göz, kötü hayal yüzünden onu çirkin gördü, asli gözse ortada yoktur. Zahiri gözü, o asli gözün gölgesi bil. O ne görürse bil ki, bu da

onu görür. Sen bir mekândasın, aslın Lâmekândır. Bu dükkânı kapa da o dükkânı aç. Altı cihete kaçma, çünkü o cihetlerde altı kapı vardır. Tavlada altı kapı da alındı mı karsıda ki mat olur! Mat”

Beyit no:1040

“Halbuki ey eşekten aşağı kişi, fikir âleminde emin ve gafilsin, bir tas gibi o, cihandan haberin yok! Çünkü suretten ibaretsin, akıldan nasibin yok. İnsan huylu değilsin, bir eşek sıpasısın! Bilgisizlikten gölgeyi adam görüyorsun da insan o yüzden sence bir oyuncaktan ibaret, değersiz bir şey fikir, o hayal örtüsüz bir surette kol kanat açıncaya kadar dur. O zaman dağları yumuşak pamuk gibi görürsün, bir de bakarsın ki bu soğuk, sıcak yeryüzü yok oluvermiş!”

Beyit no:1280

“Hakikatte yok olan su cihan var gibi görünmekte, hakikatte var olan cihan da adamakıllı gizlenmede. Rüzgâr esti mi toz toprak görünür, uçup savrulur, rüzgâr görünmez. Toz toprak kendisini gösterir, rüzgâra perde olur. Zâhiren is isleyen, hakikatte issizdir, deriden ibarettir. Gizli olan içtir; asıl odur. Toprak, rüzgârın elinde bir alete benzer. Asıl toprağı yüce ve tabiatı yüksek bil. Toprağa mensup gözün bakısı da toprağa düşer. Rüzgârı gören göz başka bir çeşittir”.

3. Cilt

Beyit no:640

“Gönlü aydın bir ere kul olmak, padişahların başına taç olmadan daha iyi. Ey yol çavuşu, ey aykırı yollarda koşup duran, sen şu toprak yüzündeki padişahlardan davul sesinden başka bir şey bulamazsın ki”

Beyit no:670

“Asıl akıllı, fakat Allah mecnunu benim, bunu hatırında tut da şu kendimde olmayışımı mazur gör. Bir insan, şer’an murdar olan hurma şarabı içse kendinde değilse şeriat, onu mazur tutar. Sarhoş ve esrarkeşin karı boşaması ve bir şey satması, makbul ve muteber değildir. O, çocuğa benzer, yaptığı affedilir, hürdür, serbesttir. Asıl tek padişah olan Allah’dan gelen sarhoşluksa insana yüz küpün şarabından ziyâde tesir eder, yüz küpün şarabından ziyade adamın aklını alır.

Haydi yürü artık böyle adama nasıl teklif olabilir ki? At düştü, elsiz, ayaksız bir hâle geldi”.

Beyit no:710

“Akıllı, aklın başına gelince pişman olacak bir sarhoşluğa düşme. O sarhoşlardan ol ki onlar şarap içmeye koyuldular mı olgun akıllar bile onlara hasret çeker.”

Beyit no:1300

“Bu rüyaya benzer. Uykuya daldın mı kendinden geçer, fakat yine kendinden kendine gelmiş olursun. Kendini duyar, dinler de senden başka gizli bir adam rüyada sana söz söylüyor sanırsın. A güzelim yoldaşım, sen alelâde tek bir adam değilsin ki. Sen bir âlemsin, sen bir derin denizsin. O senin muazzam varlığın yok mu. O belki dokuz yüz kattır. O, dibi, kıyası bulunmayan bir denizdir, yüzlerce âlem, o denize dalar gark olup gider. Zaten burası ne uyanıklık yeri, ne uyku yeri. Buradan bahsetme, Allah, doğrusunu daha iyi bilir”

Beyit no:3580

“Hatta akıllarımız bile onun gölgesidir: akıllarımız bile gölgeler gibi onun ayağına düşer. Müctehit, nassı görür, tanırsa herhangi bir hükümde artık kıyası düşünmez ki. Fakat bir şeyde nas yoksa orada kıyasa girişir, kıyastan ibret alır, kıyasla hüküm verir. Nasla kıyası benzetiş. Nassı Ruhul Kudüs’ün vahyi bil, Akli cüz’inin kıyası, bundan aşığıdır. Akıl, canla idrak sahibi olmuş, canla aydınlanmıştır. Ruh, nasıl olur da aklın tasarrufuna girer”.

4. Cilt

Beyit no:670

“Bu suretle de onlara taht ve taç tatlı gelir, âlemdeki halktan haraç alalım derler...Fakat haraç ala ala kum gibi altın yığsın yine ölür, geberirsin, onlar senden arta kalır! Mal, mülk, devlet ve altın, canına yoldaş olmaz... sen altın ver de görüşünün kuvvetlenmesi için sürme al!

*Bu sürmeyi çek de su âlemin daracak bir kuyu olduğunu gör;
Yusufcasına ipe el at! Kuyudan çıkıp dama yücelince görenler, müjde,
iste bize bir köle desinler!”*

Beyit no:1810

*“Bayezid’de sarhoşluk eseri görününce bir müridi ona gelip sordu:
“Beş duyguyla altı cihetten dışarı olan su hoş hal nedir? Yüzün gâh
kızarmakta, gâh ağarmakta... bu ne hal, bu ne müjde? Koklayıp
duruyorsun ama görünürde gül yok, şüphesiz bu, gayb âleminden,
hakikî güllerin açtığı gül bahçesinden. Ey her kendini tanıyan, bilen
kişinin muradı ve maksadı olan er, her an sana gayb âleminden bir
haber, bir mektup gelmekte”*

Beyit no:1820

*“Bu şarap, gizlice içilir mi ki? Şarap, muhakkak adamı rezil, rüsvay
eder! Kokusunu gizlesen bile sarhoş gözlerini ne yapacaksın ki? Zaten
bu koku, alemde yüz binlerce perde altında gizlenebilecek bir koku
değil ki! O keskin kokuyla ovalar, çöller doldu... hatta ova da nedir ki?
O koku, dokuz feleği bile geçti! Bu şarabın bulunduğu testinin basını
balçıkla örtme... zaten bu öyle bir açıktaki şarap ki örtülmesine imkan
yok!”*

Beyit no:1830

*“Üveys kendinden geçmiş, yere mensupken göklere mensup olmuştu!
Heliyle, şekerle karışmış, halli hamur olmuş, acı tadı kalmamıştı artık!
Heliyle, varlığından tamamıyla geçmişti... yalnız heliyle şeklindeydi
ama lezzeti kalmamıştı ki! ”Bu sözün sonu gelmez. O aslan er, gayb
aleminin vahyinden neler söyledi? Sen onu anlat!”*

Beyit no:2095

*“O sert şaraptan sarhoş olana bak! Sarhoş Ferzin gibi eğri büğrü
gitmeye başladı! O adamı çabuk alan şarabın tesiriyle genç, bir ihtiyar
gibi yol üstünde düşüp kalmada! Hele su “Belâ” küpünün şarabı yok
mu... öyle sarhoşluğu bir gecelik şarap değil bu! Ashabı kehf, o şarabı
içtiler de tam üç yüz dokuz yıl akıllarını kaybettiler, ne mezeye el
sundular, ne bir yere kıpırdadılar! Mısır kadınları bu şaraptan bir
kadehcik içtiler de ellerini sahrem kesip doğradılar!”*

Beyit no:2690

“Sarhoşlukla gök kubbe çadırını o yandan söker, yola düşer! Kendine gel ey gönül de mağrur olma.... İsa, Allah sarhoşudur, eşek, arpa sarhoşu! Su küplerden o çeşit şaraplar ara ki sarhoşluğunun sonu gelmesin! Çünkü her sevgili, dolu bir küpe benzer., o tortuludur, bu inci gibi saf! Ey şarabı anlayan, tanıyan er, ihtiyatla tat da karışksız, katıksız arı duru bir şarap bulasın!”

5. Cilt

Beyit no:460

“Akıl vardır güneş gibi. Akıl vardır, zühre yıldızından da aşağıdır, yıldız akmasından da. Akıl vardır, bir sarhoş mumu gibi, akıl vardır, bir ateş kıvılcımı gibi. O güneş gibi aklın önünden bulut kalktı mı Allah'ın nurunu gören akıllar faydalanırlar. Akli cüzi aklın adını kötüye çıkarmıştır. Dünya muradı insanı muratsız bir hale getirmiştir. O, bir avdan avcının güzelliğini görmüştür. Bu avcılığa düşmüş, bu yüzden bir avın derdine uğramıştır”.

6. Cilt

Beyit no:630

“Dinleme ihtiyacı olmaksızın anlaşılın söz, ancak tamahsız ve ihtiyaçsız olan Allah'ın sözüdür”

Beyit no:652

“Bedenler, ağızları kapalı testilere benzerler. Her testide ne var? Sen ona bak. O beden testisi, abıhayatla doludur, bu beden testisi ölüm zehriyle. İçine bakarsan padişahsın, dışına bakarsan yolunu azıttın gitti. Söz, bil ki su bedene benzer, manası da içindeki candır. Bas gözü, daima bedeni görür, can gözü ise, hünerli canı.”

Beyit no:820

“Bu nereden bilinir? Öldükten sonra dirilmeden. Öldükten sonra dirilmeyi ara da bundan az bahset. Dirilme gününün gelmesine şart önce ölmektir. Çünkü dirilme, ölümden sonradır. Herkes yokluktan korkar, iste bütün âlem, bu yüzden yol sapıtmıştır. Halbuki yokluk, asıl sığınılacak yerdir. Bilgiyi nerede arayalım? Bilgiyi terk etmede. Barısı nerede umalım? Barıştan vazgeçmeden. Varlığı nerede arayalım? Varlığı terk etmede. Elmayı nereden umalım? Elden vazgeçmeden!”

Beyit no:1445

“Simdi sen, yokluğu anlatmayı bırak. Çünkü panzehire benzer de zehir sanırsın. Ey kapı yoldaşı, kendine gel. Hintli çocuk gibi yokluk mahmudundan korkma sakın. Simdi bürünmüş olduğun varlıktan kork.

O varlık hayali bir şey değildir, sen de bir şey değilsin! Hiçbir şey olmayan bir şey, hiçbir şey olmayan bir şeye âşık olmuş; hiç var olmamış , hiç var olmamışın yolunu kesmiştir. Bu hayaller, ortadan kalktı mı akla sığmaz şeylerin apaçık görünür sana!”

SONUÇ

Tasavvufun özel temsillerinin Ben ötesi psikoloji penceresinden gözlemlenmesi alanın gelişimi için önem arz etmektedir. Zira Bilimsel Psikoloji’ nin miladı 1832-1920 tarihleri arasında Leipzig Üniversitesinde Wilhelm Wundt tarafından kurulan ilk psikolojik laboratuvara dayanmaktadır (Özbay ve Erkan, 2009). Oysa psikolojinin kökleri ilk insanlara kadar dayanmaktadır. Aristo, Sokrates, Plato gibi ilk çağ filozofları insan düşünce duygu ve davranışlarıyla ilgilenmişlerdir. Psikoloji bir bilim olarak nitelendirilmeden öncede insanlığın ruhsal iyi oluşla ilgili ciddi bir birikimi mevcuttur.

Psikolojik danışma sürecinde farklı kültür ve bakış açılarının bilincinde olunması ve bu bileşenlerin danışma sürecinde aktif kullanımı büyük öneme sahiptir (Özer, 2014). Ben ötesi çalışmacıları sıklıkla Hindu Vedaları, Budizm, Şamanizm ya da Hristiyan ve Müslüman mistikler gibi güçlü sistemleri dikkate alırlar. Bu çerçevede bakıldığında kültürümüz açısından tasavvuf kaynaklarının incelenmesi daha önemli hale gelmektedir.

Kültürel açıdan bakıldığında ise Türk kültüründe ruh sağlığıyla ilgili çalışmaların İslam öncesi Şamanizm’e kadar dayandığı görülmektedir. Türklerde, “Kam” ya da “Otacı” olarak bilinen din adamlarının aynı zamanda şifacılar olarak bilindikleri ve hastaları hem bedensel hem de ruhsal olarak iyileştirdikleri söylenmektedir (Gömeç, 2011). İslamiyet’ in Türk kültürüyle buluşması sonrasında ise özellikle tasavvuf, ruhsal gelişimle ilgili önemli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Olgunlaşması asırlar boyunca sürmüş olan bu birikimin değerlendirilmemesi hem tarihe hem psikoloji bilimine yapılacak büyük bir vefasızlık olacaktır.

Tüm bu gerekçeler ve yapılan bu araştırma bulguları göstermektedir ki Türk kültürünün öz kaynaklarının incelenmesi psikoloji biliminin gelişimine önemli katkılar sunacaktır. Özellikle tasavvuf pratiklerini konu alan kaynakların incelenmesinin ben ötesi psikolojinin gelişiminde önemli bir rol oynayacaktır. Bundan sonra yapılan araştırmalarda Mevlana Mesnevisi gibi önemli tasavvuf kaynaklarının ben ötesi psikolojinin konuları kapsamında incelenmesi literatürün gelişimine katkı sağlayacaktır.

KAYNAK

BLOOMFIELD H.H. (1975) *Transandantal Meditasyon*. (Çev. Nahit Oralbi). İnkılap Kitabevi. İstanbul

- BOEREE C.G. (2015) <http://webspaceship.edu/cgboer/jung.html>
- ERKEK G. (2008) *Mevlana'nın Mesnevi'sinden İlköğretim Okulları İçin Seçilen Öykülerin Eğitsel Yönünün İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir
- ERSEVİM İ. (2008) *Aile Tedavisi*. Özgür Yayınları. İstanbul
- GENÇTAN E. (2000) *Psikanaliz ve Sonrası*. Remzi Kitabevi, İstanbul
- GÖMEÇ,S.Y. (2011) *Şamanizm ve Eski Türk Dini*. Berikan Yayınevi, Ankara
- HANÇERLİOĞLU O. (1980) *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar, 6.cilt*. Remzi Kitabevi, İstanbul
- İZBUDAK V.Ç. (2010) *Mesnevi (6 Cilt)*. Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul
- JUNG C. G. (2009) *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. (Çev. Engin Büyükinall) Say Yay., İstanbul
- KABAKLI A. (2005) *Mevlana*. Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, İstanbul
- KOPTAGEL İLAL G. (1991) *Tıpsal Psikoloji: Tıpta Davranış Bilimleri*. Güneş Kitabevi, Ankara.
- KLASS B. (1958) The Ghost of Subliminal Advertising. *The Journal of Marketing*, 23(2), October,146–150.
- MASLOW A. H. (1996) *Dinler değerler, doruk deneyimler*. (Çev. H. Koray Sönmez) Kuraldışı Yayınları, İstanbul.
- MERTER M. (2011) *Dokuz yüz katlı insan: tasavvuf ve ben ötesi psikoloji(Transpersonal Psikoloji)*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- MORRIS C.G. (2002) *Psikolojiyi Anlamak*. (Çev. Belgin Ayvaşık ve Melike Sayıl). Türk Psikologlar Derneği Yay., Ankara
- OSHO (2004) *Zeka: Şimdiki Ana Verilen Yaratıcı Cevap*. (Çev. Amrit Sangeet). Ovvo Basım Yayınları, İstanbul.
- OSHO (2005) *Meditasyon: İlk ve Son Özgürlük*. (Çev. Engin Sunar). Omega Yayınları, İstanbul.
- ÖZBAY Y. ve ERKAN S. (2009) *Eğitim Psikolojisi*. Pegem Akademi Yay., Ankara

ÖZER Ö. (2014) *Çok Kültürlü Psikolojik Danışma Yeterlilikleri Ölçeğinin Geliştirilmesi. Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışması*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Tokat

ÖZTEKİN A. (2011) İbn Arabî'nin “Âyân-ı Sâbite”si ile Jung'un “Arketipler”i üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1),293-303.

PRATKANİS A. R. ve GRENWALD A.G. (1988) On The Use of Theory and The Usefulness of Theory. *Psychological Review*, 95(4), 575–579.

SANCAK Y. (2011) *Mevlana'nın Mesnevi Adlı Eserinin Sosyal Bilgilerde Değer Kazanımdaki Rolü*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde

SOLSO R. L., MACLİN M.K. ve MACLİN O.H. (2013) *Bilişsel Psikoloji*. (Çev. Ayşe Ayçiçeği). Kitabevi Yay. İstanbul

TİĞLİ M. (2002) Bilinçaltı Reklamcılık. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* (15)

TOK M. (2012) Mesnevi'deki Masalların Farklılığı ve Eğitimsel İşlevleri. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi* (4) 42-57

TURAN R., BELENLİ T. ve KİRİŞ A. (2010) Mesnevi ve Mesnevi'nin Sosyal Bilgiler Programında Yer Verilen Değerler Çerçevesinde İncelenmesi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF)*, 30(1).

YAZIR E.H. (2002) *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. Merve Basım Yayın, İstanbul

YILDIRIM A. ve ŞİMŞEK H. (2006) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi. Ankara

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi. Ankara